

Prof. dr hab. Józef Maciuszek

Instytut Psychologii Stosowanej

Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Pawła Muniaka *Efekt ekstrapolacji:*

Egzemplifikacja i potwierdzenie mimikry jako spoiwa społecznego. Dwie perspektywy.

przygotowana pod kierunkiem prof. dr hab. Wojciecha Kuleszy

Uwagi wstępne

Rozprawa doktorska Pana mgr Pawła Muniaka mieści się w obszarze psychologii społecznej i poznawczej; dotyczy zagadnień psychologii naśladownictwa i efektów mimikry. Zjawisko mimikry polega na naśladowaniu partnera interakcji (jego zachowań, ruchów, gestów, postawy ciała, ekspresji mimicznej, werbalnych komunikatów, itp.) i może mieć charakter zaplanowany i intencjonalny albo nieświadomy, bezwiedny. Podejmowane międzynarodowe badania w tym obszarze dotyczą m.in. kwestii na co wpływa naśladowanie, jakie wywołuje efekty u osoby naśladowanej i jakie są mechanizmy jego wpływu (do efektów mimikry zalicza się najczęściej lubienie, zaufanie, pomaganie, uległość).

Przedmiot rozprawy doktorskiej dotyczy interesującego zjawiska wykraczania efektów mimikry (a konkretnie prospołeczności) poza diadę „naśladowający – naśladowany”. Ten proces jest określany jako ekstrapolacja efektów mimikry. W ramach tego problemu Autor przyjął dwie perspektywy badania występowania ekstrapolacji. Pierwsza perspektywa dotyczy sprawdzenia, czy bycie naśladowanym podczas interakcji z daną osobą prowadzi do wzrostu prospołeczności wobec innej osoby, nieobecnej w uprzedniej interakcji. Druga perspektywa badawcza wiąże się ze sprawdzeniem, czy obserwacja mimikry przez zewnętrznego

obserwatora (który nie doświadcza bezpośrednio mimikry – czyli nie jest naśladowany) wpłynie na jego zachowanie prospołeczne wobec obserwowanych osób z diady: „naśladowający” - „naśladowany”.

Doktorant wyróżnia trzy główne cele badawcze, które realizował w ramach dysertacji. Po pierwsze, sprawdzenie występowania zjawiska ekstrapolacji efektów mimikry; czy efekty mimikry (wzrost prospołeczności w postaci przekazywania datków na ważne cele społeczne) mogą wykraczać poza diadę „naśladowający – naśladowany” – w ramach dwóch wspomnianych powyżej perspektyw. Drugi główny cel to sprawdzenie, czy mimikra może spełniać funkcję spoiwa społecznego; jednego z mechanizmów tworzenia i podtrzymywania relacji społecznych. Kolejnym celem przeprowadzonych badań było wypełnienie teoretyczno-metodologicznych luk w dotychczasowych badaniach nad ekstrapolacją efektów mimikry i jej mechanizmami.

Struktura pracy i jej cechy formalno-techniczne

Rozprawa zaczyna się od spisu treści, następnie zamieszczone jest streszczenie w języku polskim i angielskim oraz wstępne zaprezentowanie naukowych celów pracy. Wprowadzenie teoretyczne zawiera cztery kluczowe tematy dotyczące zjawiska mimikry. Po pierwsze, opisy zachowań naśladowczych w świecie zwierząt i ludzi wraz z przywołaniem wybranych wyników badań i teorii dotyczących mechanizmów biologicznych i społecznych tego zjawiska. Po drugie, analiza funkcji mimikry jako spoiwa społecznego. Po trzecie, prezentacja idei ekstrapolacji efektów mimikry i wyróżnienie dwóch perspektyw tej ekstrapolacji. Po czwarte, opis braków w dotychczasowych badaniach nad ekstrapolacją efektów mimikry. Na końcu wprowadzenia teoretycznego Autor opisuje trzy podstawowe cele badawcze rozprawy doktorskiej.

W części rozprawy dotyczącej badań własnych przedstawiona jest metodologia badań, wyniki, dyskusja w ramach pierwszej perspektywy ekstrapolacji (dwa eksperymenty).

Następnie prezentowane są badania eksperymentalne (osiem eksperymentów) odnoszące się do drugiej perspektywy ekstrapolacji - z opisem metodologii badań, wyników i ich dyskusją. Następnie zamieszczona jest ogólna dyskusja jako zwieńczenie rozprawy oraz określenie ograniczeń przeprowadzonego badania, wnioski dla dalszych badań i implikacje praktyczne. Na końcu rozprawy znajduje się bogata bibliografia (145 pozycji bibliograficznych) oraz załączniki z dodatkowymi informacjami.

Rozprawa jest napisana poprawnym językiem i zgodnie ze standardami APA, dotyczącymi struktury i edycji pracy naukowej. Autor przestrzega standardów APA dotyczących hierarchii śródtytułów (stosuje 4 poziomy). Jednak trzeci poziom pisany kursywą nie jest w rozprawie pogrubiony, co trochę utrudnia odczytanie organizacji tekstu. A zgodnie z APA 7 wszystkie stopnie śródtytułów winny być zapisywane pogrubioną czcionką.

Niewątpliwie można było zwiększyć przejrzystość struktury pracy oznaczając śródtytuły cyframi. Chociaż zgodnie z regułą APA 7 nie wprowadza się numeracji w artykułach naukowych, to dopuszczalne jest odstępianie od tej reguły w przypadku prac dyplomowych - w celu zwiększenia przejrzystości struktury pracy. Strukturę pracy można było też uczynić bardziej czytelną, gdyby śródtytuły pierwszego stopnia były dawane od nowej strony.

Ocena merytorycznej strony rozprawy

Doktorant w sposób bardzo zwarty, logiczny, poprawny merytorycznie prezentuje pytania badawcze, przyjęte założenia, teoretyczne przesłanki własnego planu badawczego, analizę wyników i dyskusje dotyczące wyników poszczególnych badań i dyskusję całości projektu.

W niniejszej recenzji nie zamieszczam szczegółowego streszczenia rozprawy, w tym dokładnego opisu serii dziesięciu przeprowadzonych eksperymentów - koncentrując się na

ocenie pracy w oparciu o rekomendacje Komitetu Psychologii PAN dla rozpraw doktorskich. (ANEKS C: „Kryteria oceny pracy doktorskiej jako monografii – wytyczne dla recenzentów”).

Zacznę od kwestii nowatorstwa zrealizowanego projektu. Rozprawa niewątpliwie zawiera pewne wzbogacenie dotychczasowych międzynarodowych badań i istniejącej wiedzy dotyczących zjawiska ekstrapolacji efektów mimikry. Powyższa uwaga nie oznacza, że zrealizowany projekt doktorski jest całkowicie nowatorski w stosunku do istniejącej wiedzy i metodologii przeprowadzonych wcześniej badań. Literatura przedmiotu zawiera sporo badań dotyczących występowania zjawiska określanego w dysertacji jako ekstrapolacja efektów mimikry. Uzyskiwano już wcześniej wyniki wskazujące, że efekty mimikry mogą dotyczyć osób spoza diady „naśladowany- naśladowujący” - w ramach dwóch wyróżnionych w rozprawie perspektyw badawczych. Badania Doktoranta były w dużej mierze wzorowane na wcześniejszych projektach, na ich metodologii. Podobieństwo do tych badań wyraża się m.in. w wybraniu prospołeczności jako zmiennej zależnej i przekazywania datków jako wskaźniku prospołeczności. Podobnie jak we wcześniejszych badaniach eksperymenty przeprowadzano w warunkach naturalnych i laboratoryjnych z wykorzystaniem mimikry werbalnej i niewerbalnej. Oczywiście moja wzmianka o metodologicznej inspiracji wcześniejszymi badaniami i próbie replikacji efektów mimikry absolutnie nie jest zarzutem wobec zrealizowanego projektu. Bowiem projekty badań i nawet nowatorskie teorie powstają na bazie wcześniejszych dokonań.

Niniejszy projekt wzbogaca dotychczasową wiedzę i otwiera nowe perspektywy badawcze. Doktorant słusznie wskazał na niektóre słabości i ograniczenia metodologiczne wcześniejszych badań i w swoim projekcie wprowadził wiele modyfikacji. Należy do nich między innymi wybór efektu ekstrapolacji i jego mechanizmów jako główny przedmiot badań, testowanie hipotezy, że ekstrapolacja skutków mimikry działa jako spoiwo społeczne, tworząc i podtrzymując więzi społeczne poza naśladowaną się diadę. Zastosowane zostały modele

mediacji dla wielu zmiennych, m.in. uwzględniano u uczestników badań percepcję sprawczości i wspólnotowości oraz kompetencji vs. prospołeczności, nastrój, a także komponenty Wielkiej Piątki.

Przegląd literatury zawiera kluczowe teksty dla podjętych problemów badawczych, a przywołane badania zostały w sposób poprawny, klarowny, krytyczny zaprezentowane. Rozprawa jest osadzona w aktualnej światowej literaturze na temat efektów naśladownictwa. Autor prezentuje modele teoretyczne i badania w sposób klarowny, krytyczny, z uwzględnieniem własnego punktu widzenia i w kontekście własnego planu badań. Przegląd literatury stanowi dobrą podstawę teoretyczną własnego programu badawczego i źródło przewidywania, że mimikra może mieć szerszy wpływ społeczny niż tylko w ramach interakcji między naśladowanym a naśladowującym. Podsumowując, wprowadzenie teoretyczne zawiera wystarczający przegląd literatury i logiczną kolejność omawiania obszarów wiedzy związanej z podjętym problemem badań własnych. Szczególną uwagę Autor poświęca zmiennym, które mają kluczowe znaczenie dla jego projektu.

Problemy i cele badawcze (o których wspomniałem wcześniej) zostały poprawnie sformułowane i uzasadnione. Oceniam podjęty problem badawczy jako bardzo istotny zarówno z perspektywy wzbogacenia wiedzy z zakresu relacji międzyludzkich i wpływu społecznego jak i bezpośredniej wartości aplikacyjnej tej wiedzy.

Należy podkreślić, że badania zostały przeprowadzone w ramach wybranego i dobrze opisanego nurtu teoretycznego. Metodologia badań jest spójna z przyjętą orientacją teoretyczno-empiryczną. Seria przeprowadzonych badań mieści się w dobrze zdefiniowanych ramach teoretycznych, i jak wspomniałem powyżej, ważną rolę w planie badań własnych odgrywa teoria spoiwa społecznego i sprawdzanie roli wybranych zmiennych indywidualnych.

Plan badań i metody eksperymentalne zostały właściwie dobrane do rozwiązania postawionych celów badawczych; zaplanowany projekt umożliwiał rozwiązanie naukowego

problemu. Uznaję metodologię badań własnych za dużą zaletę rozprawy. Plan badawczy doktoranta składa się z serii eksperymentów (dwa eksperymenty w ramach pierwszej perspektywy ekstrapolacji oraz aż osiem przeprowadzonych eksperymentów w ramach drugiej perspektywy ekstrapolacji efektów mimikry. Przeprowadzenie serii eksperymentów w ramach „drugiej perspektywy” pozwoliło wprowadzić więcej niż jeden sposób pomiaru zmiennej zależnej oraz zadbać o trafność wewnętrzną, czyli wielkość badanego efektu. Systematycznie modyfikowane autoreplikacje służyły także testowaniu ewentualnego roli rozmaitych czynników w występowaniu zjawiska ekstrapolacji efektów mimikry.

Doktorant w sposób przejrzysty opisuje swoje badania i prezentuje uzyskane wyniki. Zastosowane testy statystyczne są wystarczające i dobrze dopasowane do celów badań i badanych zmiennych. Doktorant oprócz podstawowych analiz, takich jak porównywanie grup za pomocą testów *t* Studenta wykorzystuje także analizę wariancji ANOVA z dodatkowymi eksploracyjnymi analizami *post hoc* (w 2-giej perspektywie z powtarzanymi pomiarami) w schemacie międzygrupowym i wewnątrzgrupowym, analizę mediacyjną w regresji, analizę mediacji z powtarzanymi pomiarami.

Cześć empiryczna dysertacji dostarcza dowodów ogromnej staranności i kompetencji Doktoranta w kwestiach analiz statystycznych. Ujawnia się on jako wnikliwy analityk, który w wszechstronny i krytyczny sposób testuje kolejne możliwe mechanizmy związane z efektem mimikry i dobiera odpowiednie do tych analiz narzędzia. Ogólnie mówiąc, część empiryczna rozprawy wskazuje na wysokie metodologiczne kompetencje Doktoranta.

W dyskusji wyników Autor prezentuje uzyskane rezultaty w szerszym kontekście teoretycznym i empirycznym. Końcowa dyskusja jako zwieńczenie rozprawy zawiera szczegółowe podsumowanie wyników, określenie ograniczeń i słabszych stron zrealizowanego projektu, a także wnioski dla dalszych badań oraz implikacje praktyczne.

W zakończeniu podzielę się refleksją dotyczącą wyników. Uzyskane wyniki jednoznacznie dowodzą występowania ekstrapolacji efektów mimikry na osoby nieobecne w diadzie „naśladowający – naśladowany”. W tradycyjnych badaniach efektu kameleona osoba naśladowana staje się „dawcą dóbr” (np. pomaganie, uległość) a naśladowający „biorcą”. W ramach pierwszej perspektywy badawczej osoba naśladowana też wchodzi w rolę „dawcy” przekazując datki innym, nieobecnym w mimikrze. Natomiast w ramach drugiej perspektywy badawczej „biorcą” okazuje się być osoba naśladowana w diadzie. Zatem ekstrapolacja efektów mimikry ma dwa różne przejawy; osoba spoza diady staje się „beneficjentem” prospołecznej postawy naśladowanego, a zewnętrzny obserwator czyni „beneficjentem” osobę naśladowaną. Może to oznaczać, że nie tylko celowe naśladowanie kogoś jest techniką wpływu społecznego, ale również bycie naśladowanym. Pytanie, w jaki sposób ten drugi rodzaj ekstrapolacji efektu mimikry mógłby zostać użyty jako technika wpływu społecznego?

Konkluzja

Z całkowitym przekonaniem oceniam, że przedstawiona rozprawa spełnia warunki określone w art. 187 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, czyli Doktorant prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną w obszarze podjętych badań, umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej, krytyczny sposób naukowego myślenia, biegłość warsztatową w realizacji badań, a przedmiotem rozprawy doktorskiej jest poszukiwanie oryginalnego rozwiązania problemu naukowego.

Wniosuję zatem o dopuszczenie Doktoranta do dalszych etapów przewodu doktorskiego.